

(časopis Inreview, Rostislav Sarvaš)

O filosofech se obecně říká, že si lámou hlavu nad tím, co nikoho nepálí. Je to sice nadsázka, ale není svým způsobem pravdivá?

Ano, něco na tom je. Filosof je tu ale právě od toho, aby se zajímal o věci, které se zdají být samozřejmé, a přitom ukázal, že samozřejmé vůbec nejsou.

Stalo se vám, že jste si nad něčím lámal hlavu, abyste pak zjistil, že to nestálo za to?

To se také může stát. Zvláště, když vás někdo přinutí, abyste se něčím zabýval, a vy pak zjistíte, že v tom nic není.

Dnešní filosofové mají poněkud jiné postavení než ve starověku. V čem vidíte největší rozdíl co dopadu na společnost?

To vůbec není srovnatelné. Dnes se většina filosofů svou profesí živí, jsme za to placeni, což ve starověku nešlo.

A čím se antičtí filosofové živili?

Někteří měli majetek a jiní mecenáše. Sokrates často vyčítal sofistům, že se tím živí. Dnes se všichni necháváme platit, většinou jako učitelé.

Součástí filosofie byla i tenkrát vysoce uznávaná rétorika. Neříkejte mi, že své řečnické schopnosti prováděli zadarmo?!

Sokrates si za to opravdu platit nenechal. Tohle dělali sofisté, ale to byli spíš advokáti než filosofové – řečnili u soudu. Někteří se chlubili, že dovedou „slabší důvod učinit silnějším“. A dopad na společnost byl tehdy opravdu jiný než dnes. Nebyl žádný tisk a žádná média, takže filosofové mohli oslovovat pouze ty, kdo se na jejich přednášky sešli. Filosofie nebyla součástí obecného vzdělávání, jako to známe od středověku a zejména od devatenáctého století.

Takže o nějakém věhlasu, který tito filosofové zejména od renesance mají, se jim mohlo akorát zdát?

Jejich texty se samozřejmě zapisovaly a pravda je, že se ty rukopisy pak prodávaly. Existovala nakladatelství, která je opisovala a za obnos rozšiřovala, ale autor z toho často nic neměl (smích).

Těmi mecenáši byli císařové a konzulové?

Jak to probíhalo v Řecku, se přesně neví, ale v Římě se to ví – byli to bohatí lidé, politici i soukromníci. Těch tam bylo dost a „své“ filosofy živili podobně, jako třeba své muzikanty. Brali je do rodin jako učitele na vychování svých dětí, dali jim bydlení, stravu a nějakou apanáž. Někdy je do své rodiny vzal i císař, například mladého císaře Nerona vychovával Seneca. Císařové pak z některých filosofů a básníků udělali jakési národní umělce, jako třeba Augustus z Vergilia

Co myslíte, mají to dnešní filosofové těžší nebo lehčí oproti filosofům z počátku minulého století, ke kterým patřil váš tchán Jan Patočka?

Máme to podstatně lehčí a je nás také víc.

Ptám se kvůli tomu, že dnešní filosofický svět je zásluhou moderních technologií možná více dezorientovaný, mnoho oborů prorůstá do jiných oborů a vyznat se v tom, aniž by člověk utonul v záplavě nových informací, může být dnes obtížnější než dřív.

To je sice pravda, ale velcí filosofové už před sto lety čistou filosofií přesahovali. Patočka se zabýval historií, literaturou, divadlem, hudbou... Podobně Martin Heidegger nebo Jean-Paul Sartre a před nimi Kant, Hegel, Schopenhauer, Nietzsche nebo Søren Kierkegaard. A ti přece dodnes na tomto poli hrají velkou roli a daleko svým dílem přesahovali akademickou filosofií.

Myslíte, že dnešní filosofové jsou v podobné situaci? Mně se s tím přesahem vybavuje jen Umberto Eco nebo Noam Chomsky.

Myslím, že je to podobné, ale podstatný rozdíl je v tom, že se mnoho filosofů uživí svým oborem, protože mají systematizovaná místa -- skoro na každé škole jsou nějaké filosofové (smích) -- a jsou granty a finanční podpory, které v té době nebyly.

Máte pocit, že přetechnizovaný svět dnes reflektuje filosofické myšlenky, jako tomu bylo dříve?

Technika náš obor zase tolik neovlivňuje, i když nabízí úžasné možnosti. Nijak zásadně nemění způsob, jak se díváte na lidi, nebo jak se vztahujete k manželce nebo k dětem. Ale něco se mění – veřejnost zahrnuje mnohem víc lidí, kteří mají větší prostor pro diskuzi. Třeba Kantova veřejnost byla velice omezená a uzavřená, byla to záležitost pár stovek vzdělaných lidí, kteří si po Evropě dopisovali. Každý byl někde zalezlý a vlastně osamělý. I první filosofické časopisy vycházely pouze v pár stovkách výtisků, bylo to hodně uzavřené. Tohle dnes existuje třeba v přírodovědných oborech, kde si rozumí jen malá skupina specialistů, kteří komunikují jen mezi sebou. Filosofové si tohle uvědomili a aspoň se snaží oslovit širší veřejnost. Ve Francii tak vznikl nový druh lidí – veřejní intelektuálové. Lidé, kteří samostatně přemýšlejí o všem možném a občas něco vtipného a bystrého napíší. Lidé to čtou a vrtá jim to hlavou. Tady u nás to dělá třeba Václav Bělohradský.

Tak to jste mě zaskočil, mně připadá, že svými složitě definovanými názory není pro širokou veřejnost snadno srozumitelný. Právě proto že je filosof každým coulem.

On dokáže říct něco, co lidi zaujme a pak se z toho stane pojem. Tak před lety třeba oživil staré slovo „skrupule“ a ukázal, že se bez nich neobejdeme. Člověk „bez skrupulí“ je něco hrozného. A tak se začalo mluvit o skrupulích (smích).

Je v naší současnosti nějaký zásadní filosofický problém, který se opomíjí, a vy jej máte potřebu do společnosti vetknout?

Možná vás překvapím, ale tuhle neskromnou ambici skutečně mám. Snažím se změnit třeba představu svobody, chápání peněz nebo lidských práv. Moderní člověk také chápe sám sebe jako nezávislou a autonomní bytost, která nikomu nic nedluží. Každý má jen ty závazky, které si sám vědomě udělal. Já jsem naopak přesvědčen, že tak jako každý jiný živý organismus i člověk je závislý na tom, čím vším byl vybaven, když se narodil – od rodičů, od prostředí, od přírody. Ve všech ohledech žijeme z toho, co nám někdo odkázal. Za svůj život a genetickou výbavu nikomu neplatíme, tak jako za svůj mateřský jazyk, kulturu, vědu, právo a společenské instituce. To všechno jsme získali zadarmo, ale neseme za to i jistou

odpovědnost, že tyhle důležité a cenné věci, dědictví desítek a stovek generací, s námi nevymřou. Že se o ně postaráme, kriticky je pročistíme a předáme další generaci. A tohle začalo reflektovat teprve takzvané zelené hnutí.

Jan Patočka ve své knize *Přirozený svět jako filosofický problém* naznačil, že ke světu nemáme přirozený vztah, vnímáme jej skrze vědu, která však rezignovala na pochopení světa v jeho celku, místo toho jej tříští do mnoha nepřehledných dílčích oborů. Tohle napsal ve třicátých letech minulého století. Jakoby současnost předjímal...

Přirozený vztah k věcem jsme vždycky měli a máme, jenže ho dnes často nahrazujeme vědeckým výkladem. Voda není to, co pijeme a v čem se koupeme, nýbrž oxidan, H₂O, ovšem se spoustou příměsí. Sklenice není neprostupná, ale děravá, z „atomů a prázdna“, a Slunce nezapadá za obzor, ale naše Země se točí. Vznikají sice úžasné technické objevy, ale naše praktické chápání světa se přesto příliš nemění. Víme, že sklenice vodu nepropustí, i když podle fyziků je to samá díra. A vůbec nás to v životě neruší. Ostatně i vědci jsou dnes skromnější a nechtějí ten náš lidský, „přirozený“ pohled zakázat – sami v tom přirozeném světě totiž také žijí a bez něho by se s námi nedomluvili.

Patočka ještě napsal, že tento stav vnímání světa nakonec vede k rezignaci na otázku po smyslu lidské existence ve světě a k pasivní odevzdanosti osudu bez sebemenších známek odpovědnosti. Není to dnes ještě víc aktuální než dříve, kdy lidé víc spoléhají na techniku a na stát, který je stále více zbavuje zodpovědnosti sama za sebe? Není dnes více ohrožena naše přirozenost?

Myslíte? Mně se naopak zdá, že to s námi nic moc nového nedělá. Věci se, pravda, trochu změnily, máme tyhle všelijaké mašinky (*ukazuje na mobil*), ale jíme stejně, spíme stejně a zuby nás bolí stejně jako naše dávné předky.

A komunikujeme stejně?

Komunikujeme stejně, pochopitelně. Komunikační prostředky a možnosti jsou sice nové, ale to co si skrze ty telefony říkáme, je hodně podobné.

Vás tedy nijak neudivuje, když vidíte mladé lidi, kteří i při chůzi magnetizováni malou obrazovkou, jako kdyby každou chvíli měla udělat nějaké kouzlo?

Vidíte, to by byl zrovna příklad takového jevu, který nestojí za velké zkoumání. Skutečná novinka je třeba spam, tweet a masová reklama. Kdo u toho tráví celé dny, asi nemá nic naléhavějšího na práci a mně je ho spíš líto, než že bych ho za to chtěl kárat.

Jak vás tak poslouchám, tak by Jana Patočku tohle také nijak neudivilo?

To nemohu posoudit, protože on si také neuměl představit, kam to všechno povede. Správně tušil, že v těch lidsky podstatných věcech se toho moc nezmění, že změna bude jen v tom, že budeme moci dělat věci, které jsme dřív dělat nemohli. Můžeme dnes klonovat živé organismy, můžeme oplodňovat in vitro, někoho poslat na Měsíc a kdoví co ještě. Ale jak si s těmi možnostmi poradíme, co si s nimi počneme, k tomu nám věda mnoho neřekne.

Třeba sledovat se navzájem ze satelitů, což si nepředstavovali ani autoři sci-fi...

Autoři sci-fi si lámali hlavu s ledasčím, ale taková věc jako je mobil, je ani nenapadla a přitom je asi z těch technických novinek ta nejdůležitější.

Se sledováním souvisí téma svobody, kterým se váš tchán také zabýval. Je naše svoboda těmito technologiemi nějak podstatně omezena?

Myslím, že ne. Při takovém sledování vzniká obrovské množství dat, na které se nikdo nepodívá a musí se pravidelně mazat, protože je není kde skladovat. Tohle už věděla StB, že odposlechy jsou v podstatě na nic. Na pásce je totiž samá voda a žádné „hoří“. Myslím si, že samotné sledování naší svobodu moc neohrožuje. Co ji ohrožuje, je ta StB, nesvobodní lidé, kteří se snaží svobodu zlikvidovat.

Já tu nesvobodu trochu cítím v tom, že mě po internetu atakují různé firmy, které po mně stále chtějí, abych si něco koupil nebo vyplnil nějaký dotazník.

To přece není žádný nátlak. Adresu prostě dáte do spamu a je to.

Měl jste velké štěstí, že jste mohl tak blízko poznat jednoho z našich největších filosofů, jako byl váš tchán. Ale přesto jste v některých věcech s ním nesouhlasil.

Nebylo to třeba v otázce víry?

Ano, jedna z nich byla otázka náboženské víry, ale Patočka nebyl žádný ateista. O náboženství velmi mnoho věděl, byl ale přesvědčen, že filosof se mu musí vyhýbat. Své názory musí totiž zdůvodňovat a nemůže připustit absolutní autoritu. Patočka byl formovaný fenomenologií a hodně soustředěný na poznání a na komunikaci, na význam řeči. To je jistě moc důležité, ale člověk není jenom poznávající bytost, člověk také jedná. A úvahy o dobrém jednání se u Patočky objevují až později.

A co jeho Péče o duši?

Ano, tudy k tomu asi dospěl. Když se zabýváte starou filosofií, duši se nevyhnete, a Patočka byl neobyčejně pozorný čtenář. Nicméně jako moderní člověk vnímal duši tak trochu v uvozovkách, jako samo jádro individuality a osoby, kdežto ve starověku se duše chápala jako něco, co tu individualitu přesahuje. U Platona pečovat o duši znamená hledat to, co se nikdy nezmění a co musí platit pro každého. Duše se má řídit tím, co platí vždy a všude.

Není to trochu podobné vašemu názoru, že člověk by měl sám sebe chápat jako pokračování něčeho, není to o těchto univerzálních hodnotách?

Myslím, že ne. Platon ani Pythagorejci to věčné a ideální od nikoho nedostali, ale chtějí to objevit sami a představují si to hodně racionálně, geometricky a matematicky.

Takže to s morálkou nemá nic společného?

Ale ano, jenže mravnost je u nich věc poznání a nemá žádnou historii. Morálka spočívá v tom, že člověk se má řídit tím, co ho přesahuje a co nepomíjí.

Zkuste mi říct nějakou příhodu, která by Jana Patočku, který byl mimo jiné mluvčím Charty 77, nejvíc charakterizovala?

Nevím, co by ho charakterizovalo nejvíc, ale když se vracel z výslechů, býval hodně vyčerpaný. Snažili jsme se ho přesvědčit, že výslech není dialog, na to ale Patočka nechtěl přistoupit: „Proti mně sedí živý člověk a já ho musím brát vážně.“

Co je dnes největší duchovní bolestí Evropy? Je to příliv imigrantů nebo neschopnost určit si nějaký jednotný vyšší cíl, který by navazoval na zavedené tradice, které tu jsou třeba od dob antiky?

To určitě ne. Jednotné cíle si přece určovaly novověké totality: beztřídní společnost nebo rasovou čistotu. Problém bohatých společností je asi v tom, že jsou bohaté. Mám dojem, že už Hérakleitos říkal, že by nebylo dobře, kdyby se lidem splnila všechna jejich přání. To se mi moc líbí (smích).

To značí, že si dnešní lidé většinou přejí voloviny?

To asi ne, ale mnozí se s všelijakými těmi „gadgety“ spokojí. A když pak prohlédnou, že jsou to voloviny, jsou o to víc naštvaní.

A nesouvisí téma imigrantů s tím, že Evropa nemá v sobě jasno a tak se od svých sebeurčujících a sebezáchovných problémů odklání k vnějšímu nepříteli, který je snáze uchopitelný?

Kdyby se nám nevedlo tak dobře, imigranti by se sem tolik nehrnuli. Nezapomeňte, že „Evropa“, to je půl miliardy lidí, každý trochu jiný. Jak by mohli mít v sobě jasno? Také „imigranti“ jsou statisíce lidí, kteří mají společné jen to, že před něčím utíkají. Protože o nich mnoho nevíme, dají se snadno zneužít jako obecný strašák. Demagogové mohou křičet, že je tu nechceme, ale jak by toho chtěli dosáhnout? Střílet na pobřeží na ty kocábky napěchované lidmi? To snad nikdo nemyslí vážně.

Vy jste četl Korán i Bibli. Zdá se, že tyto náboženské směry jdou proti sobě víc než kdykoli předtím. Před staletími dokázaly být ty víry prostoupené. Čím to?

To není otázka Koránu a Bible. Za příznivých okolností lidé občas dokázali i náboženské menšiny tolerovat. Často se to říká o Španělsku ve vrcholném středověku, ale když je Arabové dobývali, byli hodně ukrutní. Za staletí si na sebe zvykli a přestali se jedni druhých bát. Z řeckých kořenů vznikla arabská filosofie a Avicennu nebo Averroa běžně citovali i křesťanští teologové.

Dnes to není teoretický spor dvou náboženství, ale mocenský střet mezi „šíitským“ Iránem a „sunitskou“ Saudskou Arábií, který se na obou stranách zaštiťuje islámem. Problém je v tom, že obě strany mají nejen moderní zbraně, ale také organizaci, administrativu a propagandu, takže mohou své společnosti daleko účinněji mobilizovat. Hecovat lidi k násilnostem. To je novinka.

A souvisí s tím stále dokonalejší technika?

Nejen vojenská, ale i ta administrativní, protože dnes je každý člověk někde zapsaný a zachycený. Vezměte si holocaust. Nebyl by možný, kdyby neměli kartotéky všech Židů. Ve středověku by to nešlo.

Bible je dílo mnoha autorů, je v ní plno podobenství, kdežto Korán dílo jednoho autora, v podstatě to je působivou prózou přecházející do básnických rýmů. Je právě v tomhle zásadní problém ohledně poselství těchto náboženství?

Ty texty jsou opravdu z jiného těsta. Korán je jednolitá básnická sbírka, jak bychom dnes řekli, kdežto Bible je sbírka rozmanitých textů, které vznikaly tisíc let. Jenže Islamisté, kteří teď světu dělají starosti, často Korán ani nečetli. Řídí je političtí verbíři a radikální kazatelé, kteří slouží skrytým politickým centrům. Zmínil jsem Irán a Saudskou Arábii, k nimž se přidávají další světové mocnosti.

Jak si vysvětlujete, že podle seriózního evropského průzkumu na základě tří otázek, každý třetí muslim podporuje právo šaría.

Na tyhle průzkumy moc nevěřím. Všechno záleží na tom, jak se zeptáte a v jaké situaci. Co to znamená „podporovat právo šarija“, když velká část imigrantů před jeho důsledky utíká?

Na Starém zákonu je zajímavé, že to zřejmě není přímý diktát boží, jako tomu je u Koránu. Tady asi bude také velký rozdíl.

Něco na tom je. Korán je velmi jednoznačný a naléhavý, je tam spousta míst, kde se vyloženě straší: „Víš ty vůbec, co je to peklo?“ Kdežto velkou část biblických textů tvoří příběhy a vyprávění, která často nejsou vůbec jednoznačná.

„Genesis je něco jako poslední klenot Bible.“ To jsem zaslechl z úst nějakého katolíka. Je v něm mimo jiné také řečeno, že boží záměr není, aby člověk byl sám, protože k sobě potřebuje pomocníka -- ženu. Dá se říct, že mu byla přidělena jako rovnocenná bytost?

Příběh stvoření se v knize Genesis vypravuje dvakrát, pokaždé trochu jinak. Poprvé se říká, že Bůh stvořil člověka „aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu“ (Gn 1,27), jako zcela rovnoprávné bytosti. Podruhé nejdřív stvořil Adama – člověka a muže – a teprve když Adam nenašel mezi zvířaty „pomoc jemu rovnou“, stvořil ženu z jeho žebra (Gn 2,18-23).

Proč tedy měla katolická víra s ženou takový problém?

Jak jste na to přišel? Právě v katolické církvi stojí Ježíšova matka, Panna Maria, hodně vysoko.

Tak žena rozhodně nemohla jako rovnocenné pohlaví zasahovat do církevní moci, byla to výhradně mužská záležitost. Teď už to problém není, mého synovce oddávala farářka z husitské církve. Na louce.

Naopak, v tomhle byla církev napřed. Ve starověku neměly ženy občanství a veřejného života se účastnily jen výjimečně, v židovské synagoze měly zvláštní a oddělená místa, kdežto křesťanské bohoslužby se plně účastnily. Pavel z Tarsu ovšem doporučuje, aby ženy v kostele mlčely, a v některých církvích nemohou zastávat kněžské funkce.

V křesťanském světě je od začátku zvláštní paradox -- dva pohledy, které stojí proti sobě. Jeden hlásá asketismus a říká, že svět je špatný. Tělo je hrob a je potřeba se z něj vyprostit. Poustevník jde na poušť, daleko od lidí, a těší se na posmrtný život své duše. Ten druhý pohled, poučený knihou Genesis, dává důraz na tělo jako „chrám ducha“, na rodinu a děti, tak jako to dělal sám Ježíš. To je vše. Nikoho ani nenapadlo, že by to mohlo být jinak.

Viděl jsem hodně dokumentů, kde se spekuluje o pátém evangeliu Máří Magdaleny, které církev úmyslně zatajila, protože se jí to nehodilo do krámu. A přitom to mohl být první křesťanský apokryf. Jsou to jenom spekulace?

Ano, koncem 19. století se našel koptský rukopis „Mariina evangelia“, které patrně vzniklo někdy kolem roku 200. Je tedy nejméně o sto let mladší než kánonická evangelia a nedá se s nimi srovnávat. Křesťanská církev ho odmítla jako gnostický, to jest také asketický.

Nedávno vyšel i v češtině.

Ale v raně křesťanských obcích hrály ženy důležitou úlohu, byly ctěny jako mučednice, svěťice. Není vyloučení žen z politiky až důsledek barbarizace germánskými kmeny, která nakonec vedla až k čarodějnickým procesům raného novověku, v období reformace a protireformace?

Dva tisíce let se nedají shrnout třemi větami. V celemek mírových dobách se mohly ženy výjimečně stát i panovnicemi, jako Kleopatra, císařovna Theofano nebo královna Emma. I v obyčejných rodinách mohla žena fakticky rozhodovat, právně a teoreticky ale většinou neměla občanství. A procesy s čarodějnicemi svědčí spíš o tom, že se jich ti ostatní báli.

Dnešní Evropan si může myslet, že autor Koránu a zejména jeho vykladači mají s ženami po psychické stránce nějaký problém, proto to kamenování a podobně. Já vím, byla jiná doba, ale třeba v antice mohla žena dosáhnout vyššího postavení.

Jen docela výjimečně. Žena vlastně ani nežila na veřejnosti, sama nesměla opustit domov a musela udělat, co jí muž nařídil. Aby se angažovala například v politice, nepřicházelo v úvahu. Ve starší době žena ani nemohla být souzena. Pokud něco provedla, mohl ji soudit jen manžel a ne obec. Obec neměla s tím, co se děje doma, nic společného. Bylo tam absolutní rozdělení rolí. Žena se starala o to, co je doma, a muž o to, co je venku.

To se bavíme o Řecku. Římské ženy se také nemohly účastnit politického života a z hlediska právního měly sice stejně postavení jako postižení, marnotratní, nesvobodní, ale nebyly vykázány z veřejného prostoru, účastnily se náboženských slavností, her, hostin a na rozdíl od řeckých žen, měly i právo na vzdělání. Tady už je výrazný posun, nebo ne?

V Římě to bylo patrně velmi podobné a už koncem republiky se patriarchální rodina hodně oslabila. Jak rostl význam městského způsobu života, řemesel a obchodu, nebyla tradiční zemědělská rodina tolik potřeba. Ale je to víc než tisíc let historie, která se nevejde do jednoho odstavce.

Dokonce to prý mělo demografické důsledky jako v současné Evropě. Tradiční rodina se postupně rozpadá, prostitute a nevěra se stávají běžnými jevy společenského života a ve velké míře se praktikují potraty. Už spisovatel Polybios (204-122 př. Kr.) si stěžuje: „V mé době trpělo celé Řecko bezdětností... Lidé propadli pýše, hrabivosti přepychu, nechtěli se už spojovat v manželství.“ Není tohle tak trochu signifikantní pro současnou západní Evropu?

Všimněte si, že Polybios mluví o Řecku. Mně se zdá, že to není tolik úpadkem mravů, jako spíš tím, že velká část lidí se neživí zemědělstvím. Manželé na sobě méně závisejí a nepotřebují už děti jako pracovní sílu, kterou nahrazují otroci. Řecké *pais* i latinské *puer* je sice dítě, ale později může znamenat i otroka. Možná si dost neuvědomujeme, že podobná proměna proběhla v Evropě v 19. století, i když otroky nahradili dělníci a zaměstnanci a nakonec imigranti. Už nejstarší indický zákoník se snažil podporovat rodinu a porodnost tím, že starý mládenec se měl trestat smrtí, Platón navrhuje, aby platil zvláštní daň, a římský

císařové se snažili podporovat porodnost zákony. Rodiče nejméně tří dětí dostávali automaticky občanská práva.

Netápe v rozdělení funkce muže a ženy moderní svět ještě více než dříve?

Právě, moderní svět tuhle otázku odsouvá do pozadí a říká jako základní věc, že muž a žena jsou si rovni, všichni jsme stejně lidé. To je jistě legitimní stanovisko, jenomže třeba sociobiologové naopak zdůrazňují, že člověk je buďto žena nebo muž a jen jako muž a žena mohou na svět přivést nějaké potomky. Tradiční rodina nejen v Evropě vždycky počítala i s dětmi a v jejich zájmu zdůrazňovala jak odlišné role muže a ženy, tak také jejich vzájemnou odkázanost. Rozdělení rolí v nerozlučité rodině si ovšem dřív vyžadovalo i hospodaření, kde se muž a žena jeden bez druhého neobešli a dokonce potřebovali děti jako pracovní sílu. To všechno je dnes pryč. Muž pracuje a vydělává, žena pracuje a vydělává. A děti k ničemu nepotřebují, ty jejich kariérám spíš překážejí. Dnes se živí každý sám, a pokud se domluví, žijí spolu, a když ne, tak se rozejdou – nepotřebují se.

Nabízí se, že Islám ohledně postavení žen čerpá z antického Řecka. Anebo má na ženu svůj specifický pohled?

Jak jsem právě řekl, tradiční a kategoriecké rozdělení rolí má i v islámských zemích zemědělský či pastevecký původ. Přísní mohamedáni navíc chtějí, aby se žena na veřejnosti zahalila, takže na ulici aspoň není vidět. Ale černý šátek nosily vdané ženy ještě před sto lety i na české vesnici.

Jak dlouho může muslimským státům trvat, než přehodnotí a zmodernizují výklad své víry, jako to udělali křesťané? Jestli je to vůbec možné.

Tohle přece už většina muslimů udělala, přinejmenším ve městech. Zdá se mi, že celý islámský fundamentalismus vznikl jako přirozená reakce na to, že modernizace islámských měst probíhá až příliš rychle. Tradiční muslimové z toho mají strach. Toho zneužívají diktátoři a snaží se ji zastavit všemi prostředky, včetně vyhánění nemuslimů a liberálnější smýšlejících občanů. Západoevropští muslimové jsou velmi disciplinovaní obyvatelé měst, kteří mají hrůzu, že se zase objeví někde nějaký šílenec a někam hodí bombu. Když islamisté zavraždili ve Francii faráře, největší protest zorganizovali muslimové.

Četl jsem, že zlatý věk islámu je pryč. V Bagdádu trval do dvanáctého století a pak v Sýrii, v severní Africe a ve Španělsku do patnáctého století. Tolerantní formu islámu tu představovali filosofové a myslitelé, kdežto v posledních pěti letech převažuje náboženství, kdežto literatura a umění jsou špatné. Je to zjednodušený pohled?

To je hodně zjednodušené, ale je pravda, že někdy ve vrcholném středověku islámská kultura ztratila svobodu. Mnozí odborníci jsou přesvědčeni, že by potřebovala něco, jako byla evropská reformace.

Ještě k té imigraci. Problém prý není v tom, že by se muslimové nechtěli integrovat, ale oni si myslí, že jakmile to budou dělat, budou napodobovat nemuslimy a tím porušovat náboženství. To je hodně zapeklité...

To se mi nějak nezdá. Pokud mohu soudit, třeba pařížští muslimové se kulturně integrují, ale zůstávají muslimy. Co udělají jejich děti a vnuci, zatím nevíme.

Máme z muslimů strach, který asi neodpovídá realitě. Čím bezpečněji žijeme, tím víc se bojíme. Je to tak?

Možná ano. Pokud se člověk musí hodně ohánět, nemá tolik času se bát. Komu se žije pohodlně, má dobrý důvod se o to bát.

Dnes mnoho lidí žije tak, že se musí oživovat nějakou adrenalinovou činností. Kdyby nás viděli lidé z doby kamenné, jaké provozujeme třeba bungee jumping, měli by nás za bláznů. Život asi potřebuje nebezpečí, jinak to není život.

Tak to asi je, lidé si potřebují zažít opravdový strach. Nad těmi adrenalinovými sporty by už naši prarodiče nechápavě kroutili hlavou. (smích).

Byl jste ministrem školství, tak si do vás trochu dlouhnu vaší větou: „Co mám, to jsem dostal, jen v maličkostech jsem se o to přičinil.“ Tohle by se doslovně asi ve škole nemělo vyučovat?

Proč ne? Škola je zrovna takové místo, kde toho člověk hodně dostává. Takže ta věta je pravdivá, jen to člověku chvíli trvá, než na to přijde.

Takže se od malých dětí můžeme učit, jak mají stále otevřené oči a uši, protože jedině tak mohou intenzivně žasnout...

Ano, to je Platon -- filosofie začíná údivem. Filosof je člověk, který žasne.

Prof. PhDr. Jan Sokol, Ph.D., CSc. (1936) je český filosof, překladatel filosofických textů, vysokoškolský pedagog a publicista. Kariéru začal jako zlatník, pokračoval jako programátor právě začínajících počítačů, na univerzitu a k filozofii se dostal až po změně režimu. Je jedním z výrazných současných českých křesťanských intelektuálů, zabývá se hlavně filosofickou antropologií, dějinami náboženství a antropologií institucí. Přednášel na četných českých i zahraničních universitách, zejména na evropská a filosofická témata. V roce 2007 byl vyznamenán Řádem čestné legie Francouzské republiky. V letech 1990–1992 byl poslancem, v roce 1998 ministrem školství a v roce 2003 byl protikandidátem Václava Klause při volbě prezidenta ČR. V letech 2000–2007 byl prvním děkanem Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy a roce 2007-8 přednášel etiku a lidská práva na Harvardově univerzitě. Je autorem mnoha knih, do kterých promítá své filosofické postřehy a svou víru. (např.: Člověk jako osoba, Moc, peníze a právo, Etika, život, instituce, Čas a rytmus, Člověk a náboženství, Malá filosofie člověka.)